



"HA AZ EDZÉS NEM TESZ  
PRÓBÁRA, AKKOR NEM Í  
VÁLTOZTAT MEG!"

# BÖRTÖN ÉS SPORT

*Napjainkban a testmozgás, a testgyakorlatok egyénre gyakorolt jótékony fiziológiai, pszichológiai és pedagógiai hatását számos tudományterület igazolja, miként széles körben elfogadott az is, hogy a sport a társadalmi élet más területeihez képest könnyebben képes leküzdeni a nyelvi és kulturális korlátokat. Az Európa Tanács „Sportot mindenkinek” elnevezésű koncepciója úgy jeleníti meg a sportot és a rekreációt, mint egy olyan lehetőséget, amit mindenkinek, aki abban rész kíván venni, biztosítani kell, mégpedig tekintet nélkül társadalmi helyzetére, eredetére vagy fogyatékosságára.<sup>1</sup>*

*Mindezek ellenére a sport börtönkörnyezetben betöltött szerepe viszonylag kevés figyelmet kap.*

Many fields of science proved the beneficial impact of the physical exercise from physiological, psychological and educational point of view. Likewise it is widely accepted that sport is able to overcome the language and cultural barriers more easily than the other areas of social life. The Council of Europe’s “Sports for all” concept presents sport and recreation as an opportunity that needs to be granted to everyone who wishes to participate, regardless of social status, origin or disability.

In spite of the facts stated above, the role of sport in prison gets relatively little attention.

---

1 Council of Europe (1990) p. 38.

## A kezdetek

A fogvatartottak testedzésének dokumentált megjelenése Amerikában, illetve Angliában a XIX. század fordulójához nyúlik vissza. Ekkor azonban még nem beszélhetünk a mai értelemben vett testnevelésről, sporttevékenységről, lévén az a punitív szabadságelvonás eszméjét jellemző kemény fizikai munkához és a vallásos szemlélethez kapcsolódott. Utóbbi a fogvatartottaktól nemcsak azt követelte meg, hogy napi rendszerességgel memorizálják a zsoltárokat, hanem a test „elkorcsozódása” ellen testgyakorlatokat is végezzenek. Így például a fogvatartottak teljes izolálását hirdető pentonville-i börtönben a csuklyát viselő rabok „szabadlevegőn tartózkodása” egy kötél mentén történő masszírozást jelentett.<sup>2</sup>

A szabadságelvonás kemény fizikai munkával való összekapcsolása Anglia legtöbb büntetés-végrehajtási intézetében megjelent az 1860-as években, sőt 1865-től a fogvatartottak munkavégzése a börtöntörvény alapján kötelezővé vált. A szigorú felügyelet mellett zajló fizikai munkavégzésre úgy tekintettek, mint a kriminális magatartás megreformálójára. Így a végső cél a munkavégzéssel nem árucikkek előállítására volt, sokkal inkább a rabok izolálása, elhallgattatása, megtörése és erkölcsi iránymutatás. Bevett „munka” volt súlyok cipelése egyik helyről a másikra, pusztán a fogvatartottak kifárasztásának célzatával, vagy az úgynevezett kurblizás, amelynél a forgatással a fogaskerék összelapátolta, majd szétszórta a port. A „tétlen” rabok megjavítására alkotta meg William Cubitt a taposómalmot 1818-ban, amely monotonitása mellett nemcsak fárasztó, hanem különösen veszélyes munkaeszköz is volt.<sup>3</sup> A fogvatartottaknak ugyanis a kereket meghatározott sebességgel kellett taposniuk, ha ettől eltértek és megcsúsztak vagy megbotlottak, az sérüléshez, illetve halálhoz is vezethetett. A szerkezetet gyakorta víz pumpálására használták, de itt sem termelési céllal.<sup>4</sup> Mindamellet a vizet szándékosan korlátozták a fogvatartottaktól, ahogy a „tudományos élelemmegvonás” keretében naponta ugyancsak minimális mennyiségű ennivalót kaptak.<sup>5</sup> Annak érdekében, hogy a rabok ne tudjanak kommunikálni egymással, a taposómalmot kis fülkékre osztották fel, amely így egyúttal akadályozta a friss levegő beáramlását is.<sup>6</sup> Ezt a humánusnak kissé sem nevezhető munkavégzést mind Amerikában, mind pedig Angliában széles körben alkalmazták egészen a XIX. század közepéig, amikor túlságosan kegyetlen jellegére hivatkozással beszüntették. A diadalmas visszatérésre az aerobic gyakorlatok egészségügyi előnyeit felismerve az 1960-as években került sor, immár sporteszközként, taposógép formájában.

Ugyancsak fontos állomásként könyvelhető el az USA-ban az 1870-es Nemzeti Börtönügyi Kongresszus, amely többek között állást foglalt a határozatlan tartamú elítélésekre épülő javító fogházak (reformatory)<sup>7</sup> mellett, illetve alapelvként fogalmazta meg új fogvatartotti privilégiumok bevezetését a jó magaviselet jutalmaként. Feltehetőleg ennek köszönhetően bővültek a szabadidős tevékenységek, illetve bontakoztak ki a fogvatartottak körében a spontán szerveződő sportjátékok. Az első,

2 Felkar, V. (2012) pp. 22-26.

3 Arnold, C. (2014)

4 Felkar, V. (2012) pp. 22-28.

5 McConville, S. (1995) pp. 148-149.

6 How the Victorians treated their prisoners. [www.jsplawyers.com](http://www.jsplawyers.com)

7 E témáról bővebben Oláh Ferenc (2005)

felnőttkorúakat befogadó reformatory New Yorkban nyitotta meg kapuit 1876-ban. Az Elmira Reformatory a fogvatartottak számára szabadidős tevékenységet, oktatást, szakképzést ajánlott, emellett profitalapú munkavégzés folyt többek között bútorgyártás formájában. A hangsúly egyre inkább eltolódott tehát a büntetésről a rehabilitáció irányába. Miután 1888-ban az intézetek által szervezett munkavégzés legtöbb formáját annak „rabszolgamunka-jellegére” hivatkozással betiltották, a büntetés-végrehajtási intézeteknek megfelelő elfoglaltságot kellett találniuk a fogvatartottak számára. Ilyen hasznos elfoglaltságnak ígérkezett a testedzés. Az Elmira egyike volt azon börtönöknek, amelyek a szabadidős tevékenységet a kezelés egy formájaként használták. Ennek része volt például az orosz-, illetve a törökfürdő használata, a különböző tornagyakorlatok végzése, emellett az izommasszázs, a kosárlabda, a futball és a baseball is bevezetésre került. Az Elmira alapelgondolása, miszerint a szabadidős tevékenységek a fogvatartottak izomzata mellett erkölcsüket is képesek formálni, egyre népszerűbbé vált, olyannyira, hogy például Massachusettsben a Concord Reformatory baseball, birkózó és futball ligákat szervezett.<sup>8</sup>

A börtönsport történetének harmadik meghatározó lépcsőfoka a XX. század fordulójára tehető, amikor az amerikai sportkultúra a szabad társadalomban igen gyors fejlődésnek indult, illetve megjelent az a keresztény mozgalom, amely az erkölcs és a testmozgás egymásra gyakorolt kölcsönhatását hirdette. Egyebek mellett ez adta az inspirációt számos büntetés-végrehajtási intézet számára ahhoz, hogy megújítsák szabadidős programjaikat, illetve a börtön-rekreáció új modelljét vezessék be. Ilyenformán a sport a terápiás megközelítés új horizontját nyitotta meg: az a nézet vált uralkodóvá, hogy a testedzésnek köszönhetően a fogvatartottak bűnözőből jó keresztény úriemberekké válhatnak, azaz megreformálhatók.<sup>9</sup>

Az I. világháború kezdetével ez a pedagógiai megközelítés azonban kezdett megváltozni, és a sportra immár szórakozásként tekintettek. Ezt az átalakulást jól szemlélteti, hogy Amerika-szerte lelátókat építettek a fogvatartó intézetekbe. Az 1915-től 1930-ig terjedő időszakot a szervezett sport széles körű elterjedése jellemezte, abból a célból, hogy lekösse az idejét a nem dolgozó fogvatartottaknak egy megnyugtató tevékenységgel.<sup>10</sup> Ebből az időszakból kiemelendő Thomas Mott Osborne már-már utópikusnak tűnő tevékenysége (így például a fogvatartotti önkormányzat létrehozása) a híres/hírhedt Sing Singben.<sup>11</sup> A fogvatartási körülmények megjavítása mellett Osborne érdeme, hogy a mindösszesen két évig tartó börtönigazgatósága alatt sikerült biztosítani a szabadidős tevékenységeket, illetve a sportot, így még az úszást is a börtön lakói számára. Az őt váltó börtönigazgatók közül Lewis Lawes követte Osborne példáját, számos rekreációs tevékenységet biztosítva a raboknak. A spor-

8 Felkar, V. (2012) pp. 33-37.

9 Felkar, V. (2012) pp. 40-42.

10 A több szempontból is amerikai, illetve angol mintát követő Kanada ugyanakkor jelentősen lemaradt az USA-hoz képest: a kingstoni fegyintézetben sportolásra tulajdonképpen nem volt lehetőség. A testgyakorlás és a rekreáció fontosságát hirdető felfogás csak az 1930-as években jelent meg. A szabadidős tevékenységek, sportolási lehetőségek széles körű elterjedése a II. világháború után figyelhető meg. Így a büntetés-végrehajtási intézetek ekkor kezdtek el sportolásra alkalmas börtönudvarokat építeni, illetve a meglévőket kiterjeszteni és olyan szervezett sportokat biztosítani a fogvatartottaknak, mint például a kosárlabda, röplabda, softball, jégkorong. Norman, M. (2015a) p. 89.; p. 96.

11 Bővebben: Scharf, P., Hickey, J. (1977) pp. 3-15.

tok közül különösen a baseball<sup>12</sup> örvendett népszerűségnek, olyannyira, hogy még a fegyőrök is csapatot alapítottak, és a környező börtönök óreivel rendszeresen megmérkőztek. Az Osborne által korábban alapított segélyegylet pedig szponzorálta a fogvatartotti csapatokat, hogy maguk is összemérhessék erejüket a börtönön kívüli csapatokkal. A rabok között igen sok tehetséges játékos akadt, akik szabadulásuk után ezeknél a csapatoknál tudtak elhelyezkedni.<sup>13</sup>

## Büntetni vagy rehabilitálni?

Előjáróban leszögezhető, hogy a fogvatartottak szabadidős tevékenységének, sportolási lehetőségeinek megítélését alapjaiban határozza meg a börtön feladatáról, szerepéről való felfogás. Amennyiben ugyanis a börtön büntető funkciója dominál, akkor ezen tevékenységek nem feltétlenül egyeztethetők össze az intézménnyel, illetve annak céljával. Ez az irány érhető tetten számos amerikai tagállamban. Napjaink Amerikájában ugyanis a fogvatartottak testedzésére alapvetően rányomja bélyegét az a konzervatív megközelítés, amely az 1980-as évek végén, illetve a '90-es évek közepe táján jelentkezett. Ennek lényege, hogy a fogvatartottaknak meg kell tapasztalniuk a börtönélet nehézségeit, annak érdekében, hogy ne váljanak visszaesők. Mindez visszavezethető az erőszakos bűncselekmények számának emelkedésére, amely Teppermann<sup>14</sup> megfogalmazásával élve modern erkölcsi pánikot eredményezett, és leginkább a súlyemelésre vonatkozó tilalmakban öltött testet.<sup>15</sup> Az emberek félelme az erőszakos bűncselekmények elkövetőitől azt sugallta, hogy az erőszak a börtönökben folyó testépítés természetes mellékterméke.<sup>16</sup> Emellett a közvélemény jelentős része azt hangoztatta, hogy a szabadidős programok, a sport olyan luxus, amelyet sok átlagember sem engedhet meg magának.<sup>17</sup> Ezen felfogásnak köszönhetően számos büntetés-végrehajtási intézet csökkentette, illetve felszámolta a sportfelszereléseket és korlátozta a testedzés bizonyos formáit. A '90-es években Mississippi és Wisconsin például az elsők között volt a fogvatartottak súlyemelésének betiltásában. Igen szemléletesek voltak ugyanis azok a korabeli megnyilatkozások, amelyek azt hangoztatták, hogy a súlyemeléssel a fogvatartottak még erősebb és rosszabb bűnözőkké válnak. A floridai törvényhozás által 1996-ban elfogadott törvény ugyancsak ajánlotta a súlyemeléssel kapcsolatos eszközök, berendezések eltávolítását arra hivatkozással, hogy azok potenciálisan fegyverként használhatók, illetve csak a bűnelkövetők

12 A californiai San Quentin börtön hasonlóképpen híres baseball-ligájáról, illetve a baseball-program 1994-95 közötti visszaállításáról: Teppermann, Alexander pp. 1-16.

[http://www.academia.edu/24740801/Not\\_So\\_Giant\\_Steps\\_The\\_Birth\\_and\\_Re\\_Birth\\_of\\_San\\_Quentin\\_Baseball](http://www.academia.edu/24740801/Not_So_Giant_Steps_The_Birth_and_Re_Birth_of_San_Quentin_Baseball)

13 Cheli, G. (2003) pp. 83-85.

14 Tepperman, A. (2014) p. 3.

15 Tepperman, A. p. 2. [http://www.academia.edu/552799/We\\_Will\\_NOT\\_Pump\\_You\\_Up\\_Punishment\\_and\\_Prison\\_Weightlifting\\_in\\_the\\_1990s](http://www.academia.edu/552799/We_Will_NOT_Pump_You_Up_Punishment_and_Prison_Weightlifting_in_the_1990s)

16 Az ún. Horton-eset különösen erősítette az emberek félelmét a „szuper fogvatartottakkal” szemben. Az emberölés miatt büntetését töltő igen izmos Willie Horton ugyanis eltávozást kapott a börtönből, amely során egy fiatal párt elrabolt, a lányt megerőszakolta, a fiút pedig megszurta. Tepperman, Alexander (2014) p. 9.

17 Lenz, N (2012) pp. 499-525.; Nossiter, A. (1994)

erejének fokozására szolgálhatnak. Ezeket a sporteszközöket így iskolák és jótékonyági szervezetek kapták meg.

E törvény nyomán nemzeti szinten elfogadásra került az úgynevezett „fapados büntetés-végrehajtási törvény”, amelynek alcíme a börtönökben uralkodó luxuskörülmények megelőzésére utalt. A törvény, amely a „legkisebb jogosultság elvére”<sup>18</sup> épült, azt követelte, hogy a fogvatartottaknak ne lehessen a zárkájukban televízió, személyes elektronikus berendezés, ahogy tilalmazta a kávéskannákat, illetve a főzőlapokat is. Emellett ugyancsak megtiltotta a saját súlyzók használatát, valamint az intézményi sérült súlyzók megjavítását, illetve kicserélését.<sup>19</sup> A fogvatartottak leleményességét mutatja, hogy ebben a helyzetben nehéz tárgyakat használtak súlyzóként. Így például könyveket kölcsönöztek ki a könyvtárból pusztán abból a célból, hogy emelgessék azokat, illetve a konyhán dolgozók a teli edényekkel súlyoztak.<sup>20</sup> Tepperman extrém példaként megemlítette a grúz fogvatartottakat is, akik miután a tornatermekből kitiltották a súlyzókat, egymást emelgették.<sup>21</sup>

A punitív szemléletmódot ugyancsak jól tükrözi, hogy Florida Államban Polk megye seriffje megvonta a kosárlabdázást a fogvatartottaktól, és alternatívaként a kocogást, valamint a nyújtást ajánlotta az elítélteknek, ezzel „biztosítva” a törvények által előírt sportolási lehetőséget.<sup>22</sup>

Ezzel a megközelítéssel szemben, ha a végrehajtás a büntető szemlélet helyett a fogvatartottak rehabilitációjára helyezi a hangsúlyt, akkor ez egyebek mellett olyan oktatási, nevelési és egyúttal rekreációs programok biztosítását is jelenti, amelyek a társadalmi be/visszailleszkedést segítik, segíthetik elő. Norvégiában például az 1920-as évek óta szerveznek sporttevékenységeket a fogvatartottak részére, és a büntetés-végrehajtási törvény kimondja, hogy megfelelő feltételek esetén a fogvatartottak számára biztosítani kell a különféle sportok gyakorlását. A jogszabály emellett hangsúlyt helyez a fiatalok sportolásának bátorítására, illetve a sportoláshoz szükséges feltételek megteremtésére.<sup>23</sup>

A norvégiai helyzetet némiképp árnyalja, hogy a sport széles körű támogatottságának háttérben az 1980-as években jelentkező drogprobléma elleni fellépés is áll. A kábítószer elleni küzdelem ugyanis arra ösztönözte a büntetés-végrehajtást, hogy még aktívabb és konstruktívabb szabadidős tevékenységeket biztosítson a fogvatartottak számára, így került sor új sporteszközök, berendezések megvásárlására, valamint hivatásos sportoktatók bevonására. Az elérni kívánt társadalmi-nevelési célok megvalósítását szem előtt tartva, a norvég igazságügyi minisztérium a csapatsportokat preferálja a súlyemeléssel szemben, ugyanakkor mégis ez utóbbi a fogvatartottak által leggyakrabban űzött sporttevékenység. Ennek egyik kézenfekvő oka, hogy a súlyemeléshez szükséges eszközök megtalálhatók a végrehajtási intézetekben, ráadásul tárolásuk nem igényel sok helyet.

18 Az elv lényege, hogy a fogvatartottak ne éljenek jobb körülmények között, mint a legalsóbb társadalmi osztály tagjai.

19 Tepperman, A. (2014) p. 4.

20 Norman, M. (2015b) p. 12.

21 Tepperman, A. p. 12. [http://www.academia.edu/552799/We\\_Will\\_NOT\\_Pump\\_You\\_Up\\_Punishment\\_and\\_Prison\\_Weightlifting\\_in\\_the\\_1990s](http://www.academia.edu/552799/We_Will_NOT_Pump_You_Up_Punishment_and_Prison_Weightlifting_in_the_1990s)

22 Ambrose, M. A., Rosky, J. W. (2013) pp. 362-363.

23 Johnsen, B. (2001) p. 2.

A norvég szemléletmódot végül jól szemlélteti, hogy vannak olyan intézetek, ahol a sporttevékenységekben a fogvatartottak mellett a börtönőrök is részt vehetnek, sőt néhány intézetben a részvételük kötelező.<sup>24</sup>

## A sport előnyös hatásai börtönkörnyezetben

A fogvatartottak sportolásának fontosságát hangoztató felfogás mögött felsorakozó kutatások jellemzően három fő előnyt jelölnek meg. Így egyrésztől szólnak a fogvatartottak egészségére, valamint jólétére gyakorolt határról, a rehabilitációjukban nyújtott közrehatárról, illetve a sportot és rekreációt úgy jelenítik meg, mint a fogvatartottak irányításának, kezelésének eszközt.<sup>25</sup>

E három tényező közül a kutatások elsődlegesen a testmozgásnak a fogvatartottak egészségében betöltött szerepét igazolták, aminek lehetséges magyarázata, hogy a fizikai aktivitás, a különböző sportok és a rekreáció váltak azokká a fő tevékenységformákká, amelyek szignifikánsan befolyásolják a fogvatartottak testi és mentális egészségét.<sup>26</sup> Az Egészségügyi Világszervezet 1998-as jelentése<sup>27</sup> a fogvatartottak számára nyitva álló, mentális egészségre kedvezően ható lehetőségek közül ugyancsak elsőként említi a sportot, valamint a testmozgást. A szervezet 2003-as dokumentuma<sup>28</sup> pedig arra a riasztó tényre hívta fel a figyelmet, hogy a fizikai inaktivitás becslések szerint világviszonylatban 1,9 millió halálesetért felelős, éppen ezért a testmozgás értékes eszköze lehet az egészséges életvitelnek.

### *A fogvatartottak egészségére, jólétére gyakorolt hatás*

Általánosságban megfogalmazható, hogy a sport, a fizikai aktivitás pozitívan befolyásolja a fogvatartottak fizikai jólétét, egészségi állapotát. Sabo megfogalmazásával élve, a sport, a testmozgás egy egészséges testet kreál egy egészségtelen környezetben.<sup>29</sup> Amtmann, Evans és Powers időskorú fogvatartottak körében végzett kutatása<sup>30</sup> arra is rámutatott, hogy a heti három alkalommal végzett testedzés hozzájárult az egészségügyi kockázatok csökkentéséhez, illetve javította a résztvevők önbecsülését. Cashin és kollégái<sup>31</sup> krónikus betegségben szenvedő fogvatartottaknál tapasztaltak javulást, többek között a nyugalmi állapotban mért szívverésben és állóképességükben.

Az önbizalom növekedése és a javuló egészségi állapot mellett egy romániai vizsgálat<sup>32</sup> alanyai kiemelték még, hogy a testmozgás jó közérzetet biztosított számukra.

24 Johnsen, B. (2001) pp. 3-4.

25 Gallant, D., Sherry, E., Nicholson, M. (2014) p. 2.

26 Vaiciulis, V., Kavaliauskas, S., Radisauskas, R. (2011) p. 680.

27 Mental health promotion in prisons Report on a WHO Meeting The Hague, Netherlands 18–21, November 1998. p. 8.

28 World Health Organisation (2003) p. 1.

29 Sabo, D. (2001) p. 64.

30 Amtmann, J., Evans, R., Powers, J. (2001) pp. 1-6.

31 Cashin, A., Potter, E., Stevens, W., Muldoon, D. (2009) pp. 208-216.

32 Moldovan Ramona (2010)

Nelson és kollégái,<sup>33</sup> valamint Mannocci és munkatársai<sup>34</sup> a fogvatartottak állóképességének javulása mellett a depresszió, a szorongás és a félelem csökkenéséről számoltak be. Hasonló megállapításra jutott Buckaloo, Krug és Nelson is 60, alacsony biztonsági kockázatú fogvatartott körében végzett vizsgálata során.<sup>35</sup> Egy litvániai kutatás<sup>36</sup> azt igazolta, hogy a fizikailag aktív fogvatartottak pszichés állapota szignifikánsan jobb volt, mint az inaktívaké. Gates és Bradford munkája<sup>37</sup> arra hívta fel a figyelmet, hogy a női fogvatartottak körében a bebörtönzés alatti súlygyarapodás nagyobb volt, mint a férfiaknál, ugyanakkor vizsgálódásuk során az életkor nem bírt jelentőséggel.

Elger tanulmánya<sup>38</sup> a testmozgásnak az álmatlanságra gyakorolt pozitív hatásáról számolt be. Noha Battaglia és munkatársai olaszországi vizsgálódásuk<sup>39</sup> során nem tapasztaltak szignifikáns javulást a fogvatartottak alvásában, de bizonyított kapcsolatot találtak a fogvatartottak felügyelt testmozgása és mentális egészségi állapotuk javulása között. Így javult többek között a hangulatuk, és ez kihatással volt személyes kapcsolataikra is. A Frey – Delaney szerzőpáros<sup>40</sup> szintén igazolta, hogy a fizikai aktivitás csökkenti a fogvatartottakra nehezedő nyomást és növeli a barátságok, társas kapcsolatok lehetőségét.

Gallant, Sherry és Nicholson ausztráliai vizsgálódása<sup>41</sup> rámutatott, hogy a fogvatartottaknál jelentkező egészségügyi előnyök nagyban függték a bebörtönzést megelőző fizikai aktivitás szintjétől, de ennek ellenére a legtöbb fogvatartott pozitív egészségügyi változásról számolt be a testmozgásnak köszönhetően. Így javult a szív- és érrendszeri állapotuk, kevesebbet dohányoztak és nyugodtabban teltek az éjszakáik is. A mentális egészségügyi kihatást tekintve megnövekedett boldogság-érzésről, illetve a stressz, a félelem, valamint a szorongás csökkenéséről tettek említést. A fogvatartottak várakozással tekintettek a „sportnapok” elé, és ez ugyancsak kedvezően befolyásolta magatartásukat is.

Wagner és kollégái<sup>42</sup> a súlyemelésnek a fogvatartottak agressziószintjére gyakorolt kihatásait vizsgálták, és lényeges visszaszorulását tapasztalták mind gyakoriságában, mind súlyosságában a verbális agresszióknak, a dühnek és a rabok közötti viszálykodásnak, ellenségeskedésnek. Javult a fogvatartottak hangulata, ahogy az is megfigyelhető volt, hogy – félve a sportolási lehetőség megvonásától – jobban ügyeltek a szabályok betartására.

A sport jótékony, a fogvatartottak egészségét kedvezően befolyásoló hatása mellett végül utalhatunk egy negatív tényezőre is. Egy ausztráliai kutatás<sup>43</sup> ugyanis arra világított rá, hogy a fogvatartottak körében előforduló sérülések leginkább a sporttal voltak összefüggésben (32,5%) rándulás, ficam, illetve megerőltetés formájában.

33 Nelson, M., Specian, Victoria L., Campbell, N., DeMello, J. J. (2006) pp. 276-285.

34 Mannocci et al. (2015) pp. 172-175.

35 Buckaloo, B. J., Krug, K. S., Nelson, K. B. (2009) pp. 328-343.

36 Vaiciulis, V., Kavaliauskas, S., Radisauskas, R. (2011) pp. 679-684.

37 Gates, M. L., Bradford, R. K. (2015) pp. 1-6.

38 Elger, B. (2009) pp. 74-83.

39 Battaglia, C. et al. (2015) pp. 343-354.

40 Frey, J. H., Delaney, T. (1996) pp. 79-89.

41 Gallant, D., Sherry, E., Nicholson, M. (2014) p. 8.

42 Wagner, M., McBride, R. E., Crouse, S. F. (1999) pp. 72-89.

43 Butler, T. et al. (2004) pp. 151-154.



## *A sport, mint a rehabilitáció eszköze*

A sportolásnak a fogvatartottak rehabilitációjában betöltött szerepe kapcsán kijelenthető, hogy széles körű támogatottsága mellett kevés empirikus kutatás igazolta, támasztotta alá ezen rehabilitációs szerepet.<sup>44</sup> Megemlíthető ugyanakkor Gras munkája,<sup>45</sup> amely rámutatott, hogy a szabadulást megelőző közösségi sporttevékenység egyrészt segítette a társadalomba való visszailleszkedésben, másrészt képes volt az emberekben megfékezni az előítéleteket, sztereotípiákat. Nelson és kollégáinak vizsgálódása<sup>46</sup> azon túlmenően, hogy a rendszeres testmozgás pozitív mentális és fizikális hatásait erősítette meg, kiemelte e tevékenység anti-kriminális életstílust támogató, a szerfüggőségből kigyógyító, magatartásproblémákat kezelő szerepét. Gallanték munkája<sup>47</sup> többek között rávilágított, hogy a sportprogramokban való részvétel kapcsán a fogvatartottakban az a meggyőződés alakult ki, hogy az elsajátított képességek birtokában elkerülhetik az ismételt bűnelkövetést.

Hasonló megállapításra jutott Meek és Lewis 18 és 21 éves fiatalok körében végzett kutatása,<sup>48</sup> amely a „sportakadémiában” való részvétel előnyös vonásai között tett említést a magatartásbeli, gondolkodásbeli fejlődésről, a bűncselekményektől való távolmaradásról vallott felfogásról. Meglátásuk szerint a sport így képes olyan képességekkel, tudással felruházni az egyéneket, amelyek hozzájárulhatnak a visszaesés csökkenéséhez. Ugyanezt a megközelítést fedezhetjük fel a fogvatartottak reintegrációjára irányuló Európai Uniói szintű ajánlásokban (4.3.),<sup>49</sup> mely dokumentum szerint az új sportok iránt való érdeklődés belenevelése a fiatal bűnelkövetőkbe hozzájárulhat a visszaesési esélyek javulásához.

Digennaro<sup>50</sup> szerint a testmozgás olyan szociális készségeket tud előhívni, mint a tolerancia, mások elfogadása. A csapatmunka során elsajátított együttműködés, fair play ilyenformán előmozdíthatja a társadalomba való visszailleszkedést. Önmagukban a sportprogramok ugyanakkor nem fogják közvetlenül csökkenteni az antiszociális viselkedést, hanem csak egy átfogóbb stratégia részeként redukálhatják és/vagy előzhetik meg ezeket a magatartásokat. Amennyiben pedig a fogvatartottak sportolása a börtön falain belül, illetve kívül dolgozók összehangolt munkájára, együttműködésére épül, akkor a sport egyfajta átjáróként segítheti az átmenetet a börtönből a társadalomba, és növeli az esélyt a teljes integrációra/rehabilitációra. Mindez összecseng Little megállapításával,<sup>51</sup> aki szerint ahhoz, hogy a sporttól, illetve a rekreációs programoktól rehabilitációs célokat várjunk el, elengedhetetlen, hogy e tevékenységek a fogvatartottak számára a szabadulást követően is hozzáférhetőek, elérhetőek legyenek. Ezzel összefüggésben Caplan<sup>52</sup> már 1996-ban alapvető problémának tekintette, hogy a szabadulás után a fogvatartottak felhagytak a spor-

44 Gallant, D., Sherry, E., Nicholson, M. (2014) p. 3.

45 Gras, L. (2005)

46 Nelson, M., Specian, V., Tracy, N. C., DeMello, J. (2006) pp. 276-285.

47 Gallant, D., Sherry, E., Nicholson, M. (2014) p. 9.

48 Meek, R., Lewis, G. (2014) pp. 95-123.; Meek, R., Lewis, G. (2013) p. 11.

49 EQUAL

50 Digennaro, S. (2010) p. 7.; p. 11.

51 Little, S. L. (1995)

52 Caplan, A. (1996) pp. 136-138.

tolással. Szerinte a rekreációs sportoknak csak akkor lehet hosszú távú, rehabilitáló hatása, ha azok a bebörtönzés után is folytatódnak.

## *A sport szerepe a fogvatartottak irányításában*

A sportnak a fogvatartottak kezelésében betöltött szerepét taglaló szakirodalom Gallant, Sherry és Nicholson szerint<sup>53</sup> három altémára tagolható. Így egyrészt a sport elterelő, diverziós módszerként jelenik meg, másrészt a szakirodalom a testmozgást, a rekreációt, és a beilleszkedést elősegítő eszközként mutatja be, harmadsorban pedig a sport fogvatartotti privilégiumként van jelen.

A diverziós szerep azt jelenti, hogy a fogvatartottak számára a sport a monotóniából, az ingerszegény környezetből, az unalomból való „szökés” lehetőségét kínálja. Segít elterelni a figyelmet a napi problémákról, gondokról, azaz egyfajta hangulatjavító. Tekintettel arra, hogy a börtönadminisztráció sok esetben felismerte a sportnak az erőszak visszaszorításában játszott funkcióját, egyfajta diverziós módszerként kezdték el hasznosítani. Sabo szerint<sup>54</sup> a sport által a fogvatartottak könnyebben kezelhetők, irányíthatók, azáltal az betölti a társadalmi kontroll szerepét. Másrészt azonban a sport nem pusztán a végrehajtás számára bír jelentőséggel, hiszen a mozgással a fogvatartottak testileg szabadok lehetnek, személyükben felszabadulnak.

A társadalmi kontroll-szerep dominanciáját igazolta kanadai viszonylatban Norman<sup>55</sup> is, utalva arra, hogy a börtönök számos módon próbálják meg ellenőrzés alatt tartani és befolyásolni a fogvatartottak magatartását. Ennek egyik lehetséges módzata a sport, mivel a börtön személyzet, illetve a testnevelők a sportban a fogvatartottak feletti ellenőrzés eszközét látják, amely egyúttal csökkentheti a tétlenséget, az unalmat. A társadalmi kontroll-jelleg alátámasztására a szerző bemutatta azt az irányelvet, amely a sportot nem mint szórakozást, vagy a fogvatartottak egészségének megőrzését biztosító tevékenységet írja le, hanem – a jogkövető életmódot elősegítő – „pusztán” a szabadidő konstruktív eltöltésére bátorít.

A szabadidős programok mellett fontos szerepet tölthetnek be a fogvatartottak beilleszkedési folyamatában is. Mivel a szabad életből a szinte teljesen kontroll alatt tartott börtönkörnyezethez való hozzászokás sokaknak okoz gondot, a sport lehetőséget kínálhat a zökkenőmentesebb alkalmazkodáshoz. Caplan a fogvatartottak testmozgással kapcsolatos motivációját 4 fő részre osztotta: így szerinte a sport jó stresszoldó és unaloműző, másrészt a fogvatartottak élvezetes tevékenységben vehetnek részt, amely egyúttal javítja a fizikai állapotukat is, és nem utolsósorban növeli önbecsülésüket a társas kapcsolatok által.<sup>56</sup>

Végül a sport, a rekreáció a szakirodalomban igen gyakorta jelenik meg privilégiumként. Lewis és Meek fiatalkorú fogvatartottak körében végzett vizsgálata<sup>57</sup> igazolta, hogy a gyakorlatban a testmozgás gyakorta nem fogvatartotti jogosultság, hanem

53 Gallant, D., Sherry, E., Nicholson, M. (2014) p. 4.

54 Sabo, D. (2001) p. 65.

55 Norman, M. (2015b) pp. 1-17.

56 Caplan, A. (1996) p. 98.

57 Meek, R., Lewis, G. (2013) p. 6.

sokkal inkább magatartásszabályozó eszköz. Így jó magaviselet esetén jutalomként alkalmazzák, míg büntetésként megvonják a fogvatartottaktól.

## Zárszó helyett

A börtönökben folyó oktatásról szóló R(89) 12. Európai Tanácsi ajánláshoz kapcsolódó 1990-es jelentés<sup>58</sup> szerint a végrehajtási közegben a testnevelés, illetve a sport hármas célt követ. Egyrészt megjelenik a dokumentumban a specifikus cél, ami szorgalmazza a fogvatartottak bizonyos sportokban való részvételét, illetve az egyéni teljesítmény javítását az adott sportágban. Másrészt a sport társadalmi szereppel is bír, lévén alapvető érdek a másokkal való „együttdolgozás” elsajátítása, az agresszióval való megbirkózás, vagy akár a vereség elfogadásának megtanulása. Harmadik célként a jelentés az úgynevezett reflektív, visszaható célkitűzésről tesz említést, amely a sportban uralkodó szabályok elsajátítását jelenti, illetve annak megértését, hogy a szabályok minden résztvevő előnyét szolgálják.

A dokumentum alapján e célok megvalósítása egyebek mellett megfelelően képzett oktatókat, adekvát sportlétesítményeket, sporteszközöket feltételez, és a fogvatartottak számára is vonzó, különféle sporttevékenységek biztosítását igényli.<sup>59</sup>

Az első feltétel kapcsán Devís-Devís és kollégái<sup>60</sup> mutattak rá arra, hogy európai viszonylatban csak az iskolai sportoktatók kaptak figyelmet, így szinte ismeretlen a hivatásos sportoktatók börtönökben végzett tevékenysége.

A fogvatartottak számára nyitva álló sportolási lehetőségekkel összefüggésben az európai börtönök sportoktatóinak körében végzett felmérés<sup>61</sup> rámutatott, hogy a fogvatartottak számára – a férfiak dominanciájának megfelelően – a leginkább ajánlott sport egyrészt a súlyemelés, másrészt pedig a labdarúgás. Ezzel cseng össze az a 2006-os angliai vizsgálat is, amelyben a megkérdezett női fogvatartottak a számukra biztosított testedző berendezéseket, illetve súlyzókat nem találták „nemre szabottnak”.<sup>62</sup>

Arra a kérdésre, hogy a fogvatartottak számára mely sport lehet igazán vonzó, nem könnyű a válasz, hiszen azt számtalan tényező befolyásolja, befolyásolhatja. Noha nem közömbös, hogy mely sport tarthat a fogvatartottak érdeklődésére számot, a realitásoknál maradva a hangsúlyt az inaktivitás leküzdésére, illetve a minőségi szabadidős tevékenységekre kell helyezni.

A jóga testre, lélekre és elmére gyakorolt pozitív hatását felismerve például egyes országokban – így hazánkban is – már fellelhető e meditatív tevékenység a fogvatartottak számára biztosított sportolási lehetőségek között. A jóga azon túlmenően, hogy önfigyelemre tanít, hozzájárulhat a lelki kiegyensúlyozottsághoz, mindemellett pedig megfelelő körülmények esetén még a zárkában is gyakorolható. A „börtönjoga projekt” elnevezésű amerikai szervezet például kezdeményezésével már célba

58 Council of Europe (1990)

59 Council of Europe (1990) p. 38.

60 Devís-Devís, J. et al. (2015) p. 3.

61 Devís-Devís, J. et al. (2015) p. 7.; 13.

62 A vizsgálatot hivatkozva Ozano, Kimberley (2008) p. 1.

vette Európát is, és speciális tréningeket szerveznek a jógaoktatók számára többek között Svédországban, illetve Hollandiában.<sup>63</sup>

Talán nem meglepő, hogy a jóga börtönkörnyezetben való alkalmazása ugyancsak megosztó. Miként arra tanulmányában Norman rámutatott,<sup>64</sup> egyrészt ugyanis hallhatóak olyan megnyilvánulások, amelyek e tevékenységet luxusnak, és azáltal a fogvatartottak számára tiltandónak titulálják. A másik oldal ugyanakkor a rehabilitációhoz hozzásegítő eszközként mutatja be, amely alkalmas az intézetben belüli erőszak csökkentésére, és még hatékonyabb társadalmi integrációt tesz lehetővé.

Hasonló megítélés alá eshetnek a nyitott börtönök által a fogvatartottak számára kínált olyan szabadidős tevékenységek is, mint például a kenuzás, a hegymászás, az úszás, illetve a kerékpározás. A finn suomenlinnani börtön például nyaranta egyebek mellett a horgászatot is lehetővé teszi a fogvatartottaknak.<sup>65</sup>

A fentiek tükrében így egyrészt kérdés, hogy a büntetés-végrehajtások milyen sportolási lehetőségeket tudnak, másrészt pedig milyen akarnak biztosítani fogvatartottaik számára.

## Felhasznált irodalom

- Ambrose, Mallory A. – Rosky, Jeffrey W. (2013): Prisoners' round: examining the literature on recreation and exercise in correctional facilities. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2013/2.
- Amtmann, John – Evans, Roberta – Powers, Jack (2001): Measured and perceived effects of a correctional wellness program. *Corrections Compendium* 2001/9.
- Arnold, Cassie: The Treadmill Originated in Prisons. <http://mentalfloss.com/article/12275/treadmill-originated-prisons>
- Battaglia, Claudia et al. (2015): Participation in a 9 month selected physical exercise programme enhances psychological well-being in a prison population. *Criminal Behaviour and Mental Health* 2015/5.
- Buckaloo, Bobby J. – Krug, Kevin S. – Nelson, Koury B. (2009): Exercise and the low-security inmate: changes in depression, stress and anxiety. *The Prison Journal* 2009/3.
- Butler, Tony et al. (2004): Injury surveillance in the New South Wales prison system. *Health Promotion Journal of Australia* 2004/2.
- Caplan, Arnie (1996): The role of recreational sports in the federal prison system. Master thesis. Acadia University, Wolfville, NS, <http://www.nlc-bnc.ca/obj/s4/f2/dsk3/ftp05/mq22039.pdf>
- Cashin, Andrew – Potter, Emily – Stevens, Warren – Muldoon, Diane (2009): Fit for prison: Special population health and fitness programme evaluation. *International Journal of Prisoner Health* 2009/4.
- Cheli, Guy (2003): *Sing Sing Prison*. Arcadia Publishing, Carolina, 2003.

63 <http://prisonyoga.org/trainings/>

64 Norman, M. (2015c) pp. 78-79.

65 [http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/esitteetenglanti/6KdJUhCKN/Suomenlinnan\\_vankilan\\_esite\\_EN.pdf](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/esitteetenglanti/6KdJUhCKN/Suomenlinnan_vankilan_esite_EN.pdf)

- Council of Europe: Legal affairs. Education in prison. Recommendation No. R (89) 12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1989 and explanatory memorandum Strasbourg 1990
- Devís-Devís, Jose et al.: Professionalization of sport educators in european prisons. <http://cdeporte.rediris.es/revista/inpress/artprofesionalizacion798e.pdf> 2015.
- Digennaro, Simone (2010): Playing in the jail: sport as psychosocial tool for inmates. *International Review on Sport & Violence* 2010/2.
- Elger, Bernice (2009): Prison life: Television, sports, work, stress and insomnia in a remand prison. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2009/2.
- EQUAL: European Union level recommendations for the re-integration of (ex)-offenders. [http://stop-reoffending.org/fileadmin/recidive/Activities/PDF/EU\\_recommendations\\_for\\_Re-offending.pdf](http://stop-reoffending.org/fileadmin/recidive/Activities/PDF/EU_recommendations_for_Re-offending.pdf)
- Felkar, Victoria (2012): The iron bar. Episodes in the modern history of prison physical culture, body typing & the ban on weight lifting in american correctional institutions. BKIN, The University of British Columbia, 2012.
- Frey, James H. – Delaney, Tim (1996): The role of leisure participation in prison. A report from consumers. *Journal of Offender Rehabilitation* 1996/1-2.
- Gallant, David – Sherry, Emma – Nicholson, Matthew (2014): Recreation or rehabilitation? Managing sport for development programs with prison populations. *Sport Management Review* (2014), <http://dx-doi.org/10.1016/j.smr.2014.07.005> p. 2.
- Gates, Madison L. – Bradford, Robert K. (2015): The impact of incarceration on obesity: are prisoners with chronic diseases becoming overweight and obese during their confinement? *Journal of Obesity* 2015.
- Gras, Laurent: Inmates on sports-related leaves: A decisive experience. *Champ Penal. Penal Field* 2. 2005/II. <https://champpenal.revues.org/2302>
- Johnsen, Berit (2001): Sport, masculinities and power relations in prison. The Norwegian University of Sport and Physical Education 2001.
- Lenz, Nygel: “Luxuries” in Prison (2012): The Relationship Between Amenity Funding and Public Support. *Crime and Delinquency* 2012/4.
- Little, Sandra L.: Research on recreation in correctional settings. *Parks & Recreation* 1995/2. <https://www.questia.com/magazine/1G1-16658355/research-on-recreation-in-correctional-settings>
- Mannocci et al. (2015): The relationship between physical activity and quality of life in prisoners: a pilot study. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene* 2015/4.
- McConville, Sean (1995): The Victoria Prison: England, 1865-1965. In: *The Oxford History of the Prison. The Practice of Punishment in Western Society*, edited by Norval Morris and David Rothman. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Meek, Rosie – Lewis, Gwen (2013): The benefits of sport and physical education for young men in prison. An exploration of policy and practice in England and Wales. *Prison Service Journal* 2013, No. 209.
- Meek, Rosie – Lewis, Gwen (2014): The impact of a sports initiative for young man in prison: Staff and participant perspectives. *Journal of Sport & Social Issues* 2014/2.
- Mental health promotion in prisons Report on a WHO Meeting The Hague, Netherlands 18–21 November 1998.

- Moldovan Ramona: The role of physical exercises in prison environments case analysis: maximum-security prison. 216. p. uab.ro/reviste\_recunoscuta/reviste\_drept/annales\_13\_2010/29moldovan.pdf
- Nelson, Meredith – Specian, Victoria L. – Campbell, Nancy – DeMello, Jesse J. (2006): Effects of moderate physical activity on offenders in a rehabilitative program. *Journal of Correctional Education* 2006/4.
- Norman, Mark (2015): Prison Yoga as a Correctional Alternative? Physical Culture, Rehabilitation, and Social Control in Canadian Prisons. In Joseph, Janelle – Crichlow, Wesley: *Alternative offender rehabilitation and social justice*. 2015. (2015c)
- Norman, Mark (2015): Sport and Physical Recreation in Canadian Federal Prisons: An Exploratory Study of Carceral Physical Culture, University of Toronto, PhD thesis 2015. (2015a)
- Norman, Mark (2015): Sport in the underlife of a total institution: Social control and resistance in Canadian prisons. *International Review for the Sociology of Sport*. October 28, 2015. (2015b)
- Nossiter, Adam (1994): Making hard time harder, states cut jail TV and sports. *The New York Times* September 17, 1994. <http://www.nytimes.com/1994/09/17/us/making-hard-time-harder-states-cut-jail-tv-and-sports.html?pagewanted=all>
- Oláh Ferenc (2005): A reformatory és európai hatása. *Tudományos Diákköri Dolgozat*, 2005. <http://www.ajk.elte.hu/file/OlahFerenc.pdf>
- Ozano, Kimberley (2008): The role of physical education, sport and exercise in a female prison. Thesis final. 2008.
- Sabo, Don (2001): Doing time, doing masculinity: sports and prison. In: Sabo – Kupers – London (eds.): *Prison masculinities*. Temple University Press, Philadelphia, 2001.
- Scharf, Peter – Hickey, Joseph (1977): Thomas Mott Osborne and the limits of democratic prison reform. *The Prison Journal* 1977/2.
- Tepperman, Alexander (2014): Prison weights for no man: Interpreting a modern moral panic. In: *Critical Issues in Justice and Politics. Discussing the present – Influencing the future*. Southern Utah University, No. 1. 2014.
- Tepperman, Alexander: We will not pump You up. Punishment and prison weightlifting in the 1990s. [http://www.academia.edu/552799/We\\_Will\\_NOT\\_Pump\\_You\\_Up\\_Punishment\\_and\\_Prison\\_Weightlifting\\_in\\_the\\_1990s](http://www.academia.edu/552799/We_Will_NOT_Pump_You_Up_Punishment_and_Prison_Weightlifting_in_the_1990s)
- Teppermann, Alexander: Not-so-giant-steps: The birth and re-birth of San Quentin Baseball. [http://www.academia.edu/24740801/Not\\_So\\_Giant\\_Steps\\_The\\_Birth\\_and\\_Re\\_Birth\\_of\\_San\\_Quentin\\_Baseball](http://www.academia.edu/24740801/Not_So_Giant_Steps_The_Birth_and_Re_Birth_of_San_Quentin_Baseball)
- Vaiciulis, Vidmantas – Kavaliauskas, Saulius – Radisauskas, Ricardas (2011): Inmates' physical activity as part of the health ecology. *Central European Journal of Medicine* 2011/6.
- Wagner, Matthew – McBride, Ron E. – Crouse, Stephen F. (1999): Effects of weight-training exercise on aggression variables in adult male inmates. *Prison Journal* 1999/1.
- World Health Organisation (2003): *Health and Development Through Physical Activity and Sport*. Geneva, 2003. WHO/NMH/NPH/PAH/03.2. p. 1.